

ביאורים

אנו מקבלים מהורינו דברים רבים. בראש ובראשונה - את עצם החיים. לאחר מכן, מי שזוכה לגדול אצל הוריו מקבל מהם בסיס איתן וקרקע מוצקה לחייו בעולם. הם מעמידים אותו על הרגליים ומלמדים אותו את היסודות הבסיסיים של החיים הן מבחינה תפקודית: לדעת כיצד לאכול, לשתות, לדבר וכדומה, והן מבחינה נפשית: אהבתם ויחסם של ההורים משפיעים רבות על עיצוב נפשו של הילד. אם נדמה את העולם הזה לשרשרת ארוכה, ההורים הם אלה שיוצרים חוליה חדשה בשרשרת, והופכים אותה לברת קיום. בכל מצב של הורות בריאה, אהבתם של ההורים גדולה ועצומה. ממילא, כיוון שהילד יודע שאהבתם של הוריו ורצונם שיצליח גדולים מאד, הוא יכול לתת בהם אמון מלא שידאגו למה שטוב ונכון עבורו.

אחד הדברים שעוברים מהורים לילדיהם הוא המידע הבסיסי הכולל מספר דברים אותם חי הילד כמובנים מאליהם, מכוח האמון שיש לו בהוריו שימסרו לו רק דבר אמיתי ונכון. מציאות זאת מאפשרת לאדם להסתמך על משהו ודאי ואמין, ואיתו לבנות את חייו.

המסורת של נתינת התורה על ידי הבורא לעם ישראל, היא דבר העובר מדור לדור. כחלק מגידולו של כל ילד יהודי, כחלק מהמידע הבסיסי הנמסר לכל ילד על ידי הוריו, הם מלמדים אותו על מתן תורה, ועל כך שהתורה שבידינו ניתנה לנו מהבורא. העברת המסורת של התורה מדור לדור עומדת בבסיס הקיום הרוחני של עם ישראל, וזו אחת הסיבות שהתורה ייחסה חשיבות מרכזית להעברת המסורת ולמעביריה, וממילא לכיבוד ההורים ולשמיעה לסנהדרין.

הרחבות

• מצוות האמונה

ולפי שאיי־אפשר לדת האלהית להתקיים זולתה, צנה עליה הפתוב. הרמב"ם הציב את האמונה כחובה מרכזית ועיקרית: ההלכה הראשונה במשנה תורה היא "לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא" [יסודי התורה א, א]. כמו כן, "המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו להאמין האלוהות... והוא אמרו יתברך אנכי ה' אלהיך" [ספר המצוות, עשה א].

לעומתו, ר' שמעון קיירא, מגאוני בבל שחיבר את הספר הלכות גדולות, לא מנה כלל את האמונה בה' כמצוה בפני עצמה. הרמב"ן הסביר את שיטתו: "האמונה במציאותו יתעלה, שהודיע אותה אלינו באותות ובמופתים ובגילוי השכינה לעינינו - הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות, (ולכן) לא ימנה בחשבונן. והוא מאמר החכמים: 'אמרו לו: גזור עליהם גזרות, אמר להם: לאו, כשיקבלו מלכותי - אגזור עליהם גזרות' [מכילתא, יתרו, מסכתא דבחדש ו]. עשו קבלת המלכות עניין בפני עצמו, והמצוות הנגזרות מאתו יתעלה מענין אחר" [השגות הרמב"ן לספר המצוות, מצוות עשה א].

ודאי מודה הרמב"ם לדברי הרמב"ן, שהאמונה היא המבוא לקיום מצוות ובלעדיה אין להם משמעות. אך לדעת הרמב"ם מצוות האמונה הינה קודם כל לימוד, העמקה ובידור [מורה נבוכים א, נ]. אם-כן, אין האמונה רק מבוא ופתח לקיום המצוות, אלא גם מצוה בפני עצמה.

ואף-על-פי שהשכל ימאן^ו, זה הנה הוא אמת גמור; אחר שהעיד עליו הנסיון ובאה הקבלה^ו בזה, נמשכת מאב אל בן, אי-אפשר להכחישו. לפי שהוא מבאר שאין בעולם מי שיאהב את האדם יותר מאביו; ולזה - הקבלה שתבוא נמשכת מאב לבן, ראוי שיציר הדבר ההוא בלב הבן ציור חזק, לא ידמה הסרתו, כאלו הוא בעצמו השיג זה בחוש - אחר שהוא מבאר שאין האב רוצה להנחיל את בניו שקר. כמאמר המשורר: "אלהים, באזנינו שמענו, אבותינו ספרו לנו וגו', אתה ידך גוים הורשת ותטעם וגו', כי לא בחרבם ירשו ארץ וגו', אתה - הוא מלכי אלהים צנה ישועות יעקב" [תהלים מד, ב-ה] - פלומר: אחר שקר קבלנו דבר זה שנצחון ישראל את האמות בזמן שעבר לא היה דבר טבעי, "כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא-הושיעה לנו"; והקבלה הזאת "אבותינו ספרו לנו", ואי-אפשר לפקפק בה ולחשד אותם שינחילונו שקר - ואם-כן, אחר שאתה היית סבת התחלת הצלחתם, גם עתה "צנה ישועות יעקב", אחר ש"אתה הוא מלכי אלהים", שיש לך יכלת על-זה. שינאך מכל-זה שהקבלה שהיא נמשכת מאב לבן ראוייה להתקבל.

ולפי שאי-אפשר לדת האלהית להתקיים זולתה^ו, צנה עליה הפתוב^ו ואמר: "שאל אביך וגדך, זקניך ויאמרו לך" [דברים לב, ז]. וחיבה מיתה לעובר על דברי קבלת החכמים - אמרה: "לא תסור מן-הדבר אשר-יגידו לך ימין ושמואל. והאיש אשר-יעשה בזדון לבלתי שמע וגו' ומת האיש ההוא" [שם יז, יא-יב]. והזהירה על פגוד ההורים, וצוניה להעניש בן סורר ומורה. לפי שקבלת האב קרובה למה שהשג בחוש, שהאמונה בו מחיבת אף-על-פי שירחיקהו השכל. ועל-זה-הדרך תפלו האמונה בכל זמן בדברים שלא השגו אז בחוש ולא באמות שכלי אלא בקבלה הנמשכת.

ציווי התורה
לחזק הקבלה
מאב לבן

ימאן - לא יקבל, שכל ישראל זכו לנבואה אף אלו שאינם ראויים לה. הקבלה - המסורת. זולתה - מבלעדי המסורת. תפל - תיווצר.

ביאורים

לכל אחד מאיתנו קורה לפעמים שמגיע אליו מידע שאינו נכון. עובדה זאת מעוררת אותנו לפעמים להתייחס בחשדנות למידע שאנו מקבלים, במיוחד אם יש אחרים שאינם מסכימים איתו ועם אמיתותו. כל זה נכון ביחס למידע רגיל שמגיע אלינו מאנשים יחידים, אולם דבר שהתוודעו אליו ציבור גדול מאוד של אנשים, הוא מידע אמין מאוד שלא שייך לערער על אמיתותו.

הקב"ה המתין עם נתינת התורה עד לשלב בו עם ישראל היה מספיק גדול, וכך ניתן היה לתת את התורה ברוב עם. התורה ניתנה דווקא לשישים ריבוא שהוא מספר כולל מאוד וגדול מאוד, ועל פי חכמי הקבלה מבטא שלמות הכוללת באופן תמציתי את כל סוגי האנשים. לאחר שניתנה התורה במעמד שכוה, שוב אין מי שיכול לערער ערעור אמיתי על אמיתותה ועל כך שניתנה מאת הבורא.

רבי יוסף אלבו מוסיף עוד עניין. המעמד הגדול של מתן תורה לעם ישראל מחייב גם את אומות העולם. הוא מסביר שלמדנו מדברי חז"ל שהקב"ה פרסם את נתינת התורה לעם ישראל אצל בני ישמעאל ועשוי, שהם היסוד לדתות המרכזיות הנפוצות בעולם: האסלאם והנצרות. בניגוד לדתות אלו, ליהדות יש משהו אחר. ישנה מסורת מפורסמת וציבורית, המעידה על כך שהבורא בעצמו נתן את התורה לעם ישראל, במעמד שהתפרסם גם אצל בעלי הדתות האחרות. הדתות הללו מבססות את השוני בינן לבין היהדות על אמונות במקרים מקומיים שלטענתם קרו, מקרים שאין כל עדות ציבורית על קיומם, וממילא קיים חיסרון מהותי בהוכחה על אמיתותם. כנגד זה היהדות מציגה מסורת ברורה ומוצקה על מה שניתן לציבור ישירות מהבורא.

הרחבות

שישים רבוא ישראל

שְׁלֹפֵי דַעַת חֲכָמֵי הַקְּבָלָה, הַמְסַפְּרֵי הַזֶּה כּוֹלֵל לְכָל הַפְּרָצוּפִים. רבותינו תקנו ברכה מיוחדת לאדם הרואה שש מאות אלף מבני ישראל: "הרואה אוכלוסי (שש מאות אלף אנשים) ישראל אומר 'ברוך חכם הרזים', שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה" [ברכות נח.]. על כך כתב המהרש"א: "על כן נתנה התורה לס' ריבוא במדבר, להיות התורה כלולה מכל דעה וחכמה, ואין להוסיף עליה. ומה שאמרו חז"ל 'כל מה שמחדש כל חכם בדורו - מסיני הוא' - לפי שזה הדבר כבר היה בדעת אחת מאותן שישים רבוא שהיו בסיני" [חידושי אגדות, שם]. ההבנה הפשוטה היא שלא ניתן להוסיף על התורה מהרגע בו ניתנה לנו בסיני. המהרש"א מחדש שאי אפשר להוסיף על הדעות שהבינו את התורה בעת קבלתה מסיני.

רבי משה אלשיך הסביר: "הרואה שישים רבוא מברך ברוך חכם הרזים, כי המה פוללו (התקבצו) כל שורשיהם ומוכנים להשראת שכינה ביותר. ולו חסרו... יגרע מגדר השראת שכינה". השראת השכינה היא מצב בו יש קדושה בתוך מסגרות העולם הזה וגבולותיו. לכל יהודי נועד תפקיד שונה במשימה זו, לפי מקצועו, מקום מגוריו ועוד, ואין אחד יכול לבצע את תפקידו של חברו. כשמתקבצים שישים רבוא ישראל יחד, מתגלה איך כל התפקידים כולם מצטרפים לתכלית אחת - עם המתנהל בקדושה.

פְּרִק עֶשְׂרִים

תורה ניתנה
בשישים ריבוא,
בפרסום גדול

כָּל מַה שֶׁהִשְׁגָּ בְּחוּשׁ לְאִישׁ-מֶה°, רְצוּי וּמְקַבֵּל יוֹתֵר מִזּוּלְתוֹ עַד שֶׁלֹּא נִמְצָא עֲלָיו חוֹלֵק, או שֶׁהִשְׁגָּ לְאַנְשִׁים שְׁלֹמֵי-הַהִשְׁגָּה יוֹתֵר מִזּוּלְתָם, או לְאַנְשִׁים רַב־הַמְסַפְּרֵי° יוֹתֵר מִזּוּלְתָם - תְּהִיָּה הָאֲמִנְתּוֹ יוֹתֵר מִתְּקַבְּלָת וּמְתִישְׁבֵּת בְּלִבּ וְתִפְּל הָאֲמִנְהָ בּוֹ בְּתַכְלִית-הַחֲזֹק°. וּבַעֲבוּר-זֶה רְצָה הַש"י שֶׁתִּנָּתֵן הַתּוֹרָה עַל-יְדֵי מוֹשֶׁה בְּפָרְסוּם גָּדוֹל וְרַבּוּי עֲצוּם מִשְׁשִׁים רְבּוּא - שֶׁלְּפִי דַעַת חֲכָמֵי הַקְּבָלָה, הַמְסַפְּרֵי הַזֶּה כּוֹלֵל לְכָל הַפְּרָצוּפִים°, וְאִי-אֶפְשֶׁר שֶׁיִּמְצָא פְּרָסוּם יוֹתֵר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, אֶף-עַל-פִּי שִׁיְהִי מְסַפְּרוֹ יוֹתֵר גָּדוֹל.

הפרסום לכל
העולם

וּלְפִי דַעַת רז"ל הִיָּה הַפְּרָסוּם הַהוּא לְכָל הָעוֹלָם - אָמְרוּ: "יִי מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מְשַׁעִיר לְמוֹ, הוֹפִיעַ מִהֵר פֶּאֶרְן" [דברים לג, ב] - מֵאִי בְּעֵי° בְּשַׁעִיר וּמֵאִי בְּעֵי° בְּפֶאֶרְן? אֲלֵא מִלְּמוֹד שֶׁהַחֲזִיר הַקַּב"ה אֶת הַתּוֹרָה עַל כָּל הָעוֹלָם וְלֹא קִבְּלוּהָ עַד שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְקִבְּלוּהָ וְכוּ" [ע"ז ב:]. וּבֵאֵר זֶה: כִּי אַחַר שֶׁהָיוּ בְּעוֹלָם שְׁבַעִים אֲמוֹת וְלֹא זָכַר מִהֵן אֲלֵא שַׁעִיר וּפֶאֶרְן, בְּלִי-סֶפֶק לֹא בָּא הַהוֹרֹת עַל הַר-שַׁעִיר וּמִדְּבַר פֶּאֶרְן, אֲלֵא לְרַמֵּז עַל כָּל הָעוֹלָם; כְּלוֹמַר: כִּי לְפִי שֶׁצִּפָּה הַקַּב"ה שֶׁהָיוּ עֲתִידִים לְקוּם בְּעוֹלָם מִנִּיחֵי דְתוֹת° בְּשַׁעִיר, שֶׁהִיא אֲמַת אָדוּם וְהַנְּטָפְלִים אֵלֶיהָ, וּבְפֶאֶרְן, שֶׁהִיא אֲמַת יִשְׁמַעֵאל וְהַנְּטָפְלִים אֵלֶיהָ - שֶׁאֵלוּ הֵן שְׁתֵּי אֲמוֹת כּוֹלְלוֹת כָּל הָעוֹלָם, וְהֵם מְזַרְעֵ אֲבָרְהָם שֶׁהִיָּה רֹאשׁ הַמְּאִמְיָנִים - לְפִיכָּךְ פְּרָסַם לָהֶם נְתִינַת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לְהוֹרֹת שֶׁהָיְתָה הָאֱלֹהִית צָרִיף שֶׁתִּפְּרָסַם נְתִינַתָּה פְּרָסוּם גָּדוֹל, וְכָל דָּת שֶׁלֹּא תִתְּפָרַסַם נְתִינַתָּה פְּרָסוּם גָּדוֹל כְּזֶה אֵינְנָה אֱלֹהִית.

התורה ניתנה
בפרסום שלא
יהיה ספק
בקבלה

וְזֶה, כִּי הַדְּבָר הַמְּצֻטָּה לְנִבְיָא בֵּינוּ וּבֵין ה', יֵשׁ חֲשֵׁשׁ או סֶפֶק לְזוּלְתוֹ בְּקִבְּלָה הַהִיא, וְאֶפְלוּ לְעוֹמְדִים בְּדוֹר הַהוּא, וְכָל-שָׁפֵן לְבָאִים אַחֲרֵיהֶם; שֶׁהָרִי מוֹשֶׁה רִבְּנוּ לֹא הָאֲמִינֵנוּ יִשְׂרָאֵל בְּנְבוּאָתוֹ אֲמוּנָה שְׁלֵמָה עַד יוֹם מִתֵּן-תּוֹרָה שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתְּבֵנוּ [פ"ח]. וּבַעֲבוּר-זֶה לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה בְּשִׁלְמוֹת לְאַבְרָהָם או לְיִצְחָק או לְיַעֲקֹב שֶׁצִּוְּהָ אוֹתָהּ אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו שֶׁיִּשְׁמְרוּ דְרָךְ ה'. כִּי אֶף אִם תְּהִיָּה הַקְּבָלָה מִהֶם נִמְשַׁכֵּת מֵאֲבוֹת לְבָנִים, כְּבָר הִיָּה אֶפְשֶׁר שֶׁיִּפְּל חֲשֵׁשׁ וְסֶפֶק בְּלִבּ הַנִּמְשַׁכִּים אַחֲרֵיהֶם בְּדוֹרוֹת הַבָּאִים, לְהִיּוֹת הַמְּקַבְּלִים יְחִידִים; מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּדְבַר הַמִּתְּבַרֵּר בְּחוּשׁ לְאַנְשִׁים רַב־הַמְסַפְּרֵי מֵאֵד, שֶׁהָיוּ בְּהֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנְבוֹנִים וְרַבּוּי דַעוֹת מִתְּחַלְּפוֹת°. וְלָזֶה נִתְּנָה תּוֹרָה עַל-יְדֵי מוֹשֶׁה רִבְּנוּ בְּפָרְסוּם גָּדוֹל כְּזֶה, כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׂאָר שׁוּם-חֲשֵׁשׁ וְסֶפֶק בְּלִבּ הַמְּקַבְּלִים וְהַנְּטָפְלִים אֵלֶיהֶם, וְלֹא בְּלִבּ הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם כְּלָל, וְתְהִיָּה הַקְּבָלָה נְכוֹנָה וְאֲמִיתִית בְּתַכְלִית מַה שֶׁאֶפְשֶׁר.

לְאִישׁ-מֶה וְכוּ' - לְאִישׁ מְסוּיָם שֶׁמְקוּבֵל עַל הַצִּיבוּר. רַב־הַמְסַפְּרֵי - כְּמוֹת גְּדוּלָה. בְּתַכְלִית-הַחֲזֹק - בְּצוּרָה חֲזָקָה בִּיּוֹתֵר. כּוֹלֵל לְכָל הַפְּרָצוּפִים - שִׁישִׁים רִיבּוּא כּוֹלְלִים אֶת כָּל הַגּוֹוֹנִים שִׁישֵׁם. מֵאִי בְּעֵי - מֵה רְצָה. מִנִּיחֵי דְתוֹת - יוֹצְרֵי דְתוֹת. וְרַבּוּי דַעוֹת מִתְּחַלְּפוֹת - בְּאֲנָשִׁים רַבִּים יִשְׁנֵם דַעוֹת שׁוֹנוֹת וּמְגוֹוֹנוֹת.

ביאורים

לא אחת בסיומן של התרחשויות משמעותיות, אנו עורכים התבוננות כללית על כל מה שאירע, ומתוך התבוננות זו, אנו בוחרים את מי להוקיר על מעשיו ומאמציו. ההוקרה שיקבל מי שהיה לו חלק מכריע בהצלחה, אינה רק רצון לתת לו 'פרס', אלא מבטאת את חלקו המהותי בהצלחה.

חז"ל מלמדים אותנו שלעתיד לבוא הקב"ה יאחז ספר תורה ויאמר שמי שעסק בזה יבוא ויטול את שכרו. נראה שכונתם שלעתיד לבוא יתברר כולו ממי היו אלו שקידמו את העולם אל עבר היעדים שאותם הציב הבורא לנבראים ולעולם כולו, וממילא להם יגיע השכר. חז"ל אומרים שאומות העולם יבקשו גם שכר. הם יזקפו לזכות עצמם את המאמצים שעשו לקידום העולם. תחילה יבקשו האומות שכר על פעילותם ליישובו של עולם. על כך ישיב הקב"ה שכונתם הייתה לתועלת עצמם ואינם ראויים לשכר. לאחר מכן יטענו האומות שהן פעלו על פי המסורת הדתית שלהם. אולם הקב"ה יענה להם שבניגוד לעם ישראל, להם לא הייתה מסורת ציבורית מוצקה, המסתמכת על עדות ראיה של של ציבור כה גדול, אלא על אמונה באירועים נקודתיים שלטענתם קרו.

לעומת זאת עם ישראל כולו היו עדים לנתינת התורה מן השמיים. הקב"ה נותן שכר לישראל ומוקיר אותם על העיסוק בספר התורה, שאינו מסתכם רק בלימוד בו, אלא בבניית העולם והחיים על פיו. מעמד הר סיני הפך להיות חלק מאיתנו, מאורע מהותי ומשמעותי לא רק עבור כל יהודי כפרט, אלא גם כעם שחוזה את קבלת התורה מהבורא, וכעם הוא הולך לאורה ומקדם את העולם ומרומומו.

הרחבות

• עבד ה' - משה

"ועבדי אשר פחרתי" רומז אל משה. המלבי"ם הסביר את משמעותו של כינוי מיוחד זה למשה רבנו: "בני ישראל במדבר היו במדרגת בנים לה', מפני כי היו מיועדים לקבל התורה. ומקבלי התורה צריכים שיתנהגו מה' רק בהשגחה נסיית, שלא יצטרכו לעבוד שום עבודה גשמית רק שאכלו את המן... שאי אפשר להיות במדרגה כזו רק המכונים בשם בנים... לכן היה נצרך שיהיה בין ה' וישראל איש הביניים. שיבא להוכיחם וליסרם שישבו וייתקרו באביהם שבשמים, וגם להתנפל לפני ה' שישלח וימחול להם. והאיש הזה לא היה יכול להיות מי שהוא רק במדרגת נביא שהוא כעניין שר המלך, (מפני שמיועד רק להדברים שבין המלך ובין העם. אבל לא להדברים שבין המלך לבנו, שבזה לא יוכל להתערב רק אחד מעבדי המלך הנאמנים אשר בביתו.

לזה נקרא משה עבד ה' ולא נביא ה', והיה נאמן בביתו כמו שנאמר "בכל ביתי נאמן הוא". וזה היה רק כשהיו ישראל במדרגת בנים בשביל קבלת התורה. אבל אחרי שגמר משה את משנה התורה ולא יתחדשו עוד להם חוקים ומשפטים. ויבואו ויכרך לארץ ישראל ויעבדו שם בענינים גשמיים... אז בין ה' ובניהם יהיה נביא שהוא במדרגת שר המלך" [דברים כז, י]. היכולת להיכנס ל'קודש הקודשים', הקשר בין הקב"ה לבניו, שמורה רק לעבד ה' הנאמן, משה רבנו עליו השלום.

פירוש המדרש
על התקצות
האומות לעתיד
לבוא

וזהו מה שאמרו רז"ל במסכת עבודה זרה: לעתיד-לבא מביא הקב"ה ספר-תורה ומניחה בחיקו ואומר: כל מי שעסק בזה יבוא ויטל שכרו. מיד מתקבצין כל האמות ונקנסין לפניו בערבוביא, שנאמר: "כל-הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים, מי בהם יגיד זאת" [ישעיהו מג, ט], ואין "זאת" אלא תורה וכו' [ב.]. פונתם לומר: כי לעתיד-לבוא יביא ה' כל האמות לדין על שלא קימו תורה אלהית. וזהו שאמרו שיאמר הקב"ה להם: במה עסקתם? והם יאמרו שנתעסקו בדברים שהם ישו-של-עולם, כמו שנתפר באותה אגדה בארץ. ולבסוף הקב"ה משיב להם כי כל מה שעשו לא עשו מפני ישו-של-עולם, אלא לצרף עצמם - 'כלום יש בכם מגיד "זאת"? וכו', כלומר: יש בכם מי שיאמר שקיים תורה אלהית? והם ישיבו ויאמרו לפניו כי כמו שישאל יש להם לקבל שכר על קיום תורתם שקימו מצד-קבלתם, פן ראוי להם לקבל שכר על קיום תורתם שקימו מצד-קבלתם. וה' ישיב להם: "מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמיענו, יתנו עדיהם ויצדקו, וישמעו ויאמרו אמת" [שם]. כלומר: כי האמות האומרות שסמכו על קבלתם "ראשנות ישמיענו" - כלומר: ראוי להם שיודיעונו התחלות דתם שקבלו וסמכו עליהן, כיצד נתבארו. אם נתבארו מן החוש ובפרסום גדול, כמו שנתבארו התחלות תורת משה - "יתנו עדיהם ויצדקו, וישמעו" המקבלים "ויאמרו אמת", כמו שיתנו עדיהם מקבלי תורת משה, שנתפרסמו התחלות דתם בששים-רבוא המקבלים את התורה. וזה שפס' הכתוב: "אתם עדי, נאם-יי" [שם, י] - כלומר: כל ישראל עדים בנתינת התורה מן השמים, שהם שמעו את קול ה' אלהים מדבר אליהם עשרת הדברים; "ועבדי אשר פחרתי" - רומז אל משה שנקרא "עבד יי" [דברים לד, ה] - וכלכם עדים שהתורה היא מאת ה' מן השמים.

זהו פרוש נפלא באלו-הפסוקים על-הדרך שהבינו רז"ל שמדבר על שכר התורה בכללה. והוא מסכים לאמת; כי, להיות התחלות התורה מתבארות בפרסום גדול, אי-אפשר שיפול ספק באמתתן. ולזה ראוי שתהיה האמונה בתורת משה בתכלית החזק, וכל-שכן להיות התחלותיה מתבארות באור שאין לספק בו, כמו שבארנו בפרק שבעה-עשר ושמזנה-עשר מזה-המאמר.

אין ספק
בהתחלת
התורה

ביאורים

הדרך של האדם להתפתח ולמלא את עיקר תכלית חייו, היא האמונה. כוחה המיוחד של האמונה בא לידי ביטוי במדרגת הנבואה, שהיא מדרגה גבוהה אליה זכו להגיע גדולי המאמינים.

מדרגת הנבואה היא התרוממות רוחנית עליונה, עד לכדי מצב בו דבקה הרוח האלוהית עם השכל האנושי של האדם. במצב זה יכול האדם לקבל שפע של השראה וידיעות מהמקור העליון ביותר, ממי שברא את העולם.

במהלך הדורות נתברך עם ישראל בדמויות רבות שזכו להגיע למדרגה גבוהה כל כך של אמונה בה' יתברך, ומתוך כך זכו להגיע למדרגת הנבואה. כמו כן, מתוך מדרגת העילאית של גדולי המאמינים הם זוכים לכוח מיוחד של שליטה על הטבע, ויכולת לשנות אותו על פי רצונם.

מדרגתם העילאית של הנביאים כאלהיו וכאלישע, כמו גם צדיקים וחסידים אחרים, אשר שינו את המציאות הטבעית על פי רצונם, מלמדת אותנו יותר מכל כי המאמין בה' שולט על הטבע ומצוי מעליו, ולכן הוא יכול לשנות אותו.

כשם שעניין זה מוכיח את כוחה של האמונה, הוא גם מוכיח את אמינות התורה, ואת עובדת היותה אלוהית. באמצעות הדבקות בתורה ובדרכה, מגיעים גדולי המאמינים למדרגת חיים גבוהה ויחודית, בה הם זוכים לכוח רוחני מיוחד הניכר לעין כל.

בשונה מהפילוסוף, שעם כל גדולת שכלו, הוא עדיין נשאר כבול בתוך העולם הזה, המאמין זוכה להתעלות מעל טבע המציאות. הוא משתחרר מכבלי העולם הזה (הן מול מגבלת השגת הידיעות, והן, לעיתים, מול חוקי הטבע), והוא נקשר בקשרים הדוקים עם העולם העליון.

הרחבות

• בין חכם לנביא

פי לעולם לא נמצא לאחד מן הפילוסופים... שישגי למעלת הנבואה. רבי יוסף אלבו מבאר שמעלת הנביא עליונה יותר ממדרגת החכם. רבי יהודה הלוי כותב דברים דומים: "ואם יימצא אדם שיבוא באש ולא יזוק בו, ויעמוד מבלי מאכל ולא ירעב, ויהיה לפניו זוהר שאין העין יכולה להסתכל בו, ולא יחלה ולא יחלש... הלא המעלה הזאת נפרדת בעצמה ממעלת בני אדם? אלה קצת תארי הנביא שלנו, אשר אין עליו חולק אשר נראה על ידו להמון התחברות הדבר האלוהי בהם" [כוזרי א, מא ו-מג]. לפי הכוזרי, היכולת להגיע לנבואה מעידה על מעלה עליונה יותר מהמעלה הרגילה של בני האדם. אדם רגיל אינו יכול להגיע לנבואה אם אינו מעם ישראל, מכיוון שזו מעלה נפרדת לגמרי ממעלת בני אדם. בדיוק כשם שגם אם פרה תרצה מאוד ליהפך לאדם, היא לא תיהפך לאדם.

בהמשך ספרנו רבי יוסף אלבו מסביר שהנבואה היא תוצאה של אמונה עמוקה, הנובעת מהתגלותו של הקב"ה לעם ישראל. זוהי הסיבה שאומות העולם אינן מסוגלות להגיע לנבואה: "ולפי שראה משה שהודה לו השם יתברך בקשתו שביקש (שלא תשרה הנבואה על אומות הועלם אלא על ישראל), הבין ממנו... שהנבואה לא תחול על האדם בטבע העולם (כתוצאה מהשכלה פילוסופית) אלא ברצון אלוהי, ולפיכך הודה לו שלא תחול הנבואה על אומות העולם, שאם הייתה חלה בטבע - לא היה השם יתברך מונע טוב מבעליו שלא תחול הנבואה על אומות העולם" [מאמר שלישי כ].

פרק עשרים ואחד

האמונה בהש"י ובתורתו היא המביאה את האדם אל ההצלחה הנצחית ואל דבקות הנפש בדבר הרוחני. וזה דבר, אמת אותו הנסיון, לפי מה שבא בה בקבלה הנמשכת. פי לעולם לא נמצא לאחד מן הפילוסופים, ולא לשום חוקר, שישגי למעלת הנבואה - והוא הדבק הרוח האלהי עם השכל האנושי - כמו שנמצא לבעלי התורה שנדבק שכלם בה' דבוק חזק, עד שישגי מהדבקותם לשנות טבע המציאות לעשות חפצם ורצונם, ויחדשו בעולם אותות ומופתים יותר מאד כנגד טבע המציאות. פי נמצא לנביאים יגזרו אמרו ויקם להם ה' ככל היוצא מפייהם: תמצא אליהו שהוריד האש למטה, הפך טבעו - אמר: "ואם- איש אלהים אני תרד אש מן-השמים" [מ"ב א, י] - והיה כן; ובקע מי הירדן. ואלישע רפא צרעת נעמן והחיה את המת בחייו ואף אחרי מותו, וכאלה רבות עמו ועם שאר הנביאים. ונמצא גם-כן לכל המאמינים; שהחסידים, אף-על-פי שאינם נביאים, ישנו הטבע בתפלתם, או ישתנה בעבורם - שהרי חנניה, מישראל ועזריה, השלכו לאש ולא נכוו, ורבי חנינא בן-דוסא ורבי פינחס בן-יאיר חדשו בעולם דברים בשנוי טבעו ומנהגו של עולם. וזה אות פי המאמין בה' ובתורתו הוא למעלה מן הטבע ואינו משעבד לטבע המציאות, אבל טבע המציאות נכנע ומשעבד אליו והוא יכול לשנותו כפי חפצו ורצונו.

וזה מבחן ומצרך אל-היות התורה מאת ה' מן השמים, אחרי שהוא, יתברך, מחסה ומסתור ומגן לחוסים בו ושומרי בריתו ומצוותיו. וזהו שאמר דוד: "אמרת-י צרופה, מגן הוא לכל החסים בו" [תהלים יח, לא] - כלומר: כי הראיה להיות תורת ה' צרופה ונקיה מפל סיג ומפל חסרון ומכל מיני חשד, פי הוא, יתעלה, מגן לחוסים בו ו"רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע" [שם קמה, יט] ו"מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים" [ישעיהו מד, כו].

דבקות בתורה מאפשרת שינוי הטבע

קיום רצון שומרי התורה הוא ראיה להיות מן השמים

ביאורים

הדבקות בה', כפי שבאה לידי ביטוי אצל הנביאים, מלמדת אותנו על שייכות למשהו גדול יותר, למשהו הקיים מעבר למציאות החיים המורגשת.

עניין זה שייך לכל אחד ואחת מעם ישראל כמדורגה לאומית רחבה ולא רק לפרטים מסוימים מהאומה, וכמו שאמר משה: "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלֶכֶם הַיּוֹם" [דברים ד, ד]. לעם ישראל יש כוח חיים מיוחד, ובזכותו יש לו שלמות נפשית ודבקות רוחנית בעליונים.

הדבקות בעליונים מחברת את כל הפרטים מעם ישראל לחיי הנצח, אשר אינם תלויים ומוגבלים במגבלות החומריות. לכן, גם לאחר המוות נמשכים חיים אלו.

הדגש שנתן משה רבנו לכוח התפילה המיוחד של עם ישראל, מהווה ראייה לכך שמדרגת חיים מיוחדת זו קיימת בתוכם אפילו בחיים החומריים בעולם הזה. באמצעות התפילה אנו מתרוממים למדרגה גבוהה שמעל חוקי הטבע הרגילים. בכך אנו יכולים להשפיע על הטבע, כשתפילתנו נשמעת - "כִּי מִיְגִוִי גְדוֹל אֲשֶׁר-לוֹ אֱלֹהִים קְרוּבִים אֵלָיו פֶּה אֶלְהִינוּ בְּכָל-קְרָאנוּ אֵלָיו" [שם, ז].

הצדיקים חיים חיי אמונה - חיים של דבקות בחיי הנצח הרוחניים. בזכות חיי אמונה אלו זוכים הצדיקים לחיות את חיי הנצח, הממשיכים להתקיים גם לאחר מותם. התקיימות חיים אלו מזכה את הצדיקים בביטחון שישגו את הטוב ויזכו לדבוק בו. מנגד, הרשעים שמאבדים את ההזדמנות לחיות חיי נצח, הרי הם אובדים מן העולם ללא תקווה ובלא שמיצו כראוי את חייהם בעולם. כיוון שכך, הרי הם נחשבים כמותים, וכמו שניתן למצוא בדברי חז"ל.

המופתים הנעשים לבעלי האמונה מלמדים אותנו על מדרגתם המיוחדת, ועל עדיפותו של כוח האמונה על פני התכנים הפילוסופיים, אשר אינם מביאים לידי דבקות בנצח.

הרחבות

• האמונה ודבקות

הַאֲמוּנָה בְּה' וּבְתוֹרָתוֹ הִיא הַנּוֹתֵנָת שְׁלֵמוֹת בְּנֶפֶשׁ וּדְבָקוֹת. לדברי רבי יוסף אלבו כאן האמונה מתבטאת בדבקות. לעומת החקירה הלומדת את העולם 'מבחוץ', האמונה 'חיה את העולם מבפנים', אם אני מנסה להבין את החוקיות של העולם ומנסה לרדת לשורשן של התופעות, אני חייב לשפוט אותן מבחוץ, בצורה אובייקטיבית. אך אם אחווה את החוויה שאותה אני חוקר, כבר לא אהיה אובייקטיבי, אני מרגיש אותה עכשיו - אני בתוכה. אמונה כזו מחוללת באדם רצון להידבק בה'. כך כותב גם המהר"ל: "כי המאמין בו יתברך, דבק בו ומגיע זה עד אין קץ ואין סוף... ולכך ראוי בו כל המדות, שירש עולם הזה ועולם הבא" [נתיבות עולם, נתיב האמונה ב].

בהמשך דבריו, המהר"ל כותב שזו תכליתן של כל המצוות, להביא את האדם לדבקות בבוראו: "ואמר בא חבקוק והעמידן על אחת (אמר שאפשר לסכם את כל המצוות במצוה אחת) שנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה" [מכות כד.], ודבר זה כי עניין המאמין שהוא מוסר עצמו אליו יתברך... הוא דבק בו יתברך ואין סר מאתו ודבר זה גם כן שלימות גמור, כי כל המצוות - שיהיה לאדם דבקות בו יתברך" [שם]. אדם שמקיים מצוות למרות שזה קשה ולא נוח לו, וכל זה בשל האמונה, אומר בעצם: - 'אני מוסר את חיי לריבונו של עולם!'. אדם כזה דבק בַּשֵּׁם. לפי דבריהם נמצא, שהדבקות בריבונו של עולם היא מטרתה של האמונה והמצוות.

זו היא ראייה אל דבקות הנפש אחר-המנות ברוחניים, כי הדבקות בחיים הורגה על הדבקות אחר המנות. ואל-זה רמז משה באמרו: "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בֵּי אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלֶכֶם הַיּוֹם" [דברים ד, ד] - רצה לומר: כי הפילוסוף מאמין דבקות האיש האחד השלם עם הרוחניים, אבל לא כל הקהל פֶּאָחַד - וְאַתֶּם כְּלֶכֶם דְּבָקִים בְּה'; וגם, הפילוסוף יאמין שְׁזָה יְהִי אַחַר הַמְּנוֹת בְּלִבְד, בחיים הרוחניים - וְאַתֶּם מְשִׁיגִים הַדְּבָקוֹת הַזֶּה הַיּוֹם, בהיותכם בחיים הללו הגשמיים, וכל-שכן שתשיגו אותן אחר המנות. והביא ראייה אל-היות הדבקות הזו קְשִׁיגָה בחיים - מקבלת התפלה, ש'ה' מקבל תפלת המתפללים לפניו לשנות טבע המציאות ומנהיגו. וְזֶהוּ שְׁסַמַּךְ אֶל-זֶה: "כִּי מִי-גִוִי גְדוֹל אֲשֶׁר-לוֹ אֱלֹהִים קְרוּבִים אֵלָיו כִּי אֶלְהִינוּ בְּכָל-קְרָאנוּ אֵלָיו" [שם, ז].

האמונה נותנת
דבקות בעליונים

וְכָל-זֶה רְאִיָּה כִּי הַאֲמוּנָה בְּה' וּבְתוֹרָתוֹ הִיא הַנּוֹתֵנָת שְׁלֵמוֹת בְּנֶפֶשׁ וּדְבָקוֹת בְּעִלְיוֹנִים עַד שִׁיכְנַע אֵלָיו הַטָּבַע לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, לְפִי שֶׁנִּפְשׁוֹ מִתְעַלֵּית עַל-יְדֵי הַאֲמוּנָה בְּמִדְרָגָה שֶׁהִיא לְמַעַלָּה מִן הַדְּבָרִים הַטָּבְעִיִּים, וְעַל-כֵּן יִמְשַׁל בָּהֶם. וּבַעֲבוּר-זֶה נִשְׁתַּבַּח אַבְרָהָם-אֲבִינוּ ע"ה עַל הַאֲמוּנָה - אָמַר הַפְּתוּב: "וְהָאֵמִין בֵּי וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צְדָקָה" [בראשית טו, ו]. וְנִעְנְשׁוּ מִשָּׁה וְאֶהְרֵן עַל אֲשֶׁר לֹא הָאֵמִינוּ - אָמַר הַפְּתוּב: "עַן לֹא-הָאֵמַנְתֶּם בִּי הַקְּדִישִׁי גִוִי לְכֹן לֹא תְבִיאֻ" [במדבר כ, יב]. וְנִאָּמַר: "הָאֵמִינוּ בְּנְבִיאָיו וְהַצְּלִיחוּ" [דהי"ב כ, כ] - שִׁיּוּרָה כִּי הַאֲמוּנָה סִבַּת הַהַצְּלָחָה. וְכֵן הִיא סִבַּת הַחַיִּים הַנִּצְחָיִים, כְּמֵאֲמַר חֲבִקוּק: "וְצַדִּיק בְּאֲמוּנָתוֹ יִחְיֶה" [ב, ד] - וְלֹא יִרְצָה בְּזֶה הַחַיִּים הַגּוֹפְיִים, כִּי אֵין הַצְּדִיק חֵי בָהֶם יוֹתֵר מִן הַרְשָׁע; אֲבָל יִרְמֹז בְּזֶה אֶל הַחַיִּים הַנִּצְחָיִים, וְהֵם חַיִּי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהַצְּדִיקִים חַיִּים. וְהֵם בּוֹטְחִים בְּהַש"י שִׁיִּשְׁיִגוּ אוֹתָם - אָמַר הַפְּתוּב: "וְחִסָּה בְּמוֹתוֹ צְדִיק" [משלי יד, לב], כְּלוֹמַר שֶׁהַצְּדִיק יִבְטַח שִׁישְׁיִג הַטּוֹב הַהוּא בְּמוֹתוֹ. אֲבָל הַרְשָׁע, בְּמוֹתוֹ תִּאֲבַד תְּקוּנָתוֹ - אָמַר הַפְּתוּב: "בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע תִּאֲבַד תְּקוּהָ" [שם יא, ז], כִּי הַרְשָׁעִים לֹא יִשְׁיִגוּ הַחַיִּים הַהֵם אַחַר הַמְּנוֹת, וּבְחַיֵּיהֶם לֹא יִשְׁיִגוּ שׁוּם-דְּבָקוֹת. וְלִזְהָ הֵם חֲשׂוּבִים תְּמִיד כְּמֹתִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רז"ל: צְדִיקִים, אֲפֹלוּ בְּמִיתָתָן, קְרוּיִין חַיִּים; וְרָשָׁעִים, אֲפֹלוּ בְּחַיֵּיהֶן, קְרוּיִין מֹתִים [ברכות יח.]. וְלִזְהָ תִּמְצָא הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים נַעֲשִׂים לְבַעֲלֵי הַאֲמוּנָה, לֹא לְבַעֲלֵי הַיְדִיעָה הַמְּחַקְרִית; לְהוֹרוֹת כִּי הַאֲמוּנָה הִיא לְמַעַלָּה מִן הַיְדִיעָה הַמְּחַקְרִית וּמִן הַדְּבָרִים הַטָּבְעִיִּים, וְלִזְהָ יִשְׁגוּ עַל-יְדֵיהֶם הַדְּבָקוֹת הַאֲמִתִּי, בחיים ואחר המנות, כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְנוּ, שֶׁזֶה דָּבָר לְמַעַלָּה מִן הַדְּבָרִים הַטָּבְעִיִּים.

בְּחַיִּים - דבקות בה' בחיי העולם הזה. הוֹרָגָה - מלמדת אותנו. מְשִׁיג - אפשר להשיג אותו. הַגּוֹפְיִים - העולם הזה. לֹא לְבַעֲלֵי הַיְדִיעָה הַמְּחַקְרִית - הפילוסופים ושאר בעלי המחקר, החוקרים בשכלם.

לעילוי נשמת נפתלי הערץ בן מנחם מנדל לעזער ז"ל
לעילוי נשמת ר' דוד בן לובה ז"ל

ביאורים

האמונה חייבת להגיע מתוך העמקה והתבוננות שכלית, שהרי לולא הם יש להניח שהאדם ידמיין וימציא המצאות מוזרות וחסרות שחר. לפי זה יוצא לכאורה שהחקירה השכלית עדיפה מהאמונה הפשוטה, שהרי רק בזכותה ינצל האדם מאמונה בדברים שאינם נכונים. לאור זאת יש להבין כיצד מסתדרים דברים אלו עם מה שלמדנו בפרק הקודם, שבעל האמונה עדיף מהחוקר השכלי.

אחד מיסודות האמונה הוא האמונה בכך שה' יתברך הוא כל יכול, ושאינו מוגבל כלל. מתוך יסוד זה עלולות להתפתח תפיסות אשר לדבריו של רבי יוסף אלבו, הינן שגויות ולא תואמות את חוקי ההיגיון. טענות אלו אינן עולות על הדעת, סותרות את ההיגיון, ואין בהן שום תוכן אמיתי.

גם האמירה שכביכול ה' ברא אלוה אחר דומה לו, אינה יכולה לעלות על הדעת. זהו משחק של מילים הסותרות זו את זו: גם נברא שהבורא יחון אותו במעלות רבות ועצומות, וימסור לשליטתו ברואים רבים, לעולם לא ישווה אל הבורא, כי עצם החילוק שבין בורא לנברא, שהוא חילוק מרכזי ומהותי, ממנו לא יוכל אותו נברא, משוכלל ככל שיהיה, להימלט.

יש לחלק באופן מהותי בין דברים אלו, אשר אינם מסתדרים מבחינה לוגית, לבין דברים אשר אינם מסתדרים עם חוקי הטבע. אותם הדברים הסותרים את חוקי הטבע ניתן להבינם באופן ניסי, כמו שאנו מאמינים בתופעות טבע מוכחות, גם כשהסבר לקיומן עדיין לא נודע. לכן ניתן להאמין שמששה היה בהר סיני ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ושתייה, מכיוון שאמונה זו נסתרת רק מחמת חוקי הטבע ולא מחמת עצמה.

על בסיס חלוקה זו בין הדברים הנמנעים באופן לוגי, לבין דברים שאינם תואמים את חוקי הטבע, מבאר רבי יוסף אלבו את היחס המתאים בין החקירה השכלית הנצרכת, לבין מקומה של האמונה. החקירה השכלית חייבת לבוא כבסיס פותח במה ראוי להאמין, ולאחר מכן יש לתת לכוח האמונה להופיע ביחס לכל מה שקיבלנו במסורת וראינו בעינינו, גם אם הוא נראה כנמנע על פי חוקי הטבע.

הרחבות

• התורה אינה סותרת את השכל

אין האמונה בנמנעות ממה שישים האדם מצליח. רבי יוסף אלבו מבאר שהתורה אינה סותרת את השכל. דברים דומים כותב רבי יהודה הלוי: "חלילה לאל שתבוא התורה במה שידחה ראייה או מופת, אך תבוא בנפלאות ושנות המנהגים לבריאת דברים או להפך דבר אל דבר אחר, להורות על חכמת בורא העולם ויכולתו לעשות מה שחפץ, בעת שיחפץ" [כוזרי א, סז]. למרות הניסים הרבים שמופיעים בתורה, אין היא סותרת את השכל הישר. מסורת ניסים אלו ללמדנו על יכולתו של בורא העולם לשלוט בחוקי הטבע, ואין אלו דברים שהשכל מכריח שאינם הגיוניים.

מעניין לציין שגם ביחס לשלילת ההגשמה, הכוזרי משתמש בביטוי דומה: "חלילה לאל מן השקר ומה שהשכל מרחיק אותו וישימהו שקר" [שם פט]. הביטוי 'חלילה' החוזר ונשנה בדברי רבי יהודה הלוי מעיד על חשיבותו המוסרית של עיקרון זה בעיניו.

גם הרס"ג כותב: "ברוך ה' אלוהי ישראל אשר לו יאות עין האמת הברורה, המאמת למדברים (כלומר, לבני האדם) מציאות נפשותם אמת ברורה, ומצאו בה מוחשיהם מציאה ברורה, וידעו בה ידיעותם ידיעת צדק, נסתלקו בה מעליהם השיבושים, וטרו עמה הספקות, ונצללו להם הראיות, והזכרו להם המופתים" [האמונות והדעות, פתיחה]. החשיבות הרבה שאנו מעניקים לשכל היא מפני שדרכו הקב"ה מראה לבני האדם מהי האמונה הנכונה.

פרק עשרים ושנים

רק אמונה בדבר
האמיתי מביאה
להצלחה

אין האמונה בכל דבר מביא אל ההצלחה, כי אין האמונה בנמנעות ממה שישים האדם מצליח. וזה דבר לא יספק בו שום-אדם כי האמונה שראוי שתשים את האדם מצליח היא האמונה בדבר האמיתי שהוא אמיתי, בלבד; לא האמונה במה שאינו נמצא שהוא נמצא ובמה שהוא נמצא שאינו נמצא. ואם-כן, ראוי לשואל שישאל ויאמר: מהיכן יודע אם הדבר שתבוא האמונה בו הוא אמיתי בעצמו – כפי שנאמין אותו אמונה שלמה; או איננו אמיתי – כפי שנרחיק האמנותו? ואם נאמר שזה ישג מצד-עיון השכל – אם-כן, תהיה הידיעה המחקרית למעלה מן האמונה, וזה הפך מה שהנח למעלה [פכ"א]. וזה ספק חזק, ראוי שנסתדרל בהתרתו.

נמנעות קיימות
בעצמן

ונאמר, שהנמנעות – שני מינים: אם נמנעות קיימות בעצמן, שלא יתאר ה' ביכלת על חלופו, כמו שהפל יתגר גדול מן החלק, או שקטר המרבע גדול מצלעו. כי לא יתאר ה' ביכלת על שיהיה החלק שונה אל הכל, או שיהיה קטר המרבע שונה לצלעו, או שיהיו זוויות המשלש יותר משתי נצבות, או שיתקבצו שני ההפכים יחד בנושא אחד בעת אחת, או שיהיו החיוב והשלילה צודקים יחד על דבר אחד מצד אחד. ובכיוצא באלו-הנמנעות, אי-אפשר שתבוא הקבלה להאמין במציאותן ולא במה שהוא ממינו, ואי-אפשר לחוש שיעיד לעולם על המצא זה ולא כיוצא-בו, אחר שאי-אפשר לשכל לציר מציאותו. וזה לא-יתכן שתבוא הקבלה להאמין בשיתאר ה' בשואו יכול לברא אחר דומה לו מכל-צד, כי בהכרח יהיה האחד עלה והאחד עלול, ולא יהיה, אם-כן, דומה לו מכל-צד.

נמנעות אצל
הטבע

ויש מין אחר מן הנמנעות שאפשר שיתאר ה' ביכלת על חלופו, והן הנמנעות אצל הטבע בלבד. כי אלו וכיוצא-בהן, אף אם הן נמנעות אצל הטבע, אינן נמנעות בחק-הבורא, כמו: תחית המתים, והמצא איש יושב ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ושתייה, והדומה לזה ממין הנפלאות שהן נמנעות אצל הטבע. ובמין השני הזה מן הנמנעות, אפשר שתבוא אמונה, אחר שאפשר לשכל לציר מציאותו. ועל-כן נאמר, כי כל מה שאפשר שיציר מציאותו אצל השכל, אף-על-פי שיהיה נמנע אצל הטבע, אפשר שתבוא האמונה בו בשכר נמצא זה בעבר או שהוא נמצא עתה או שימצא בעתיד. וכל-שכן שאם העיד על-זה הנסיון, אף-על-פי שיכחיש השכל אמות מציאותו מפני שלא ידע סבתו, שהוא אפשר שתבוא האמונה בו. כמו משיכת אבן המגניטס את הברזל, שלא יוכל השכל לתת סבת מציאותו אבן וכחשיהו; ואולם, אחר שהעיד עליו הנסיון, והוא דבר שיציר מציאותו בשכל, אף-על-פי שלא ידע השכל לאמת סבת מציאותו – הוא אמתי, בלי-ספק. וכן מה שהעיד עליו החוש ממני הנפלאות – כתחית המתים על-ידי אלישע בחייו ובמותו, וכעמידת אדם ילוד אשה ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ושתייה, כמושה ואלהו, וכרדת האש מן השמים, והיות השכינה שורה בישראל; וכיוצא-בזה ממין הנפלאות שהעיד החוש שהיו בזמן-מה, והשכל יכול לציר מציאותם, אף-על-פי שלא ידע לאמת מציאותן – כל-זה וכיוצא-בו, אפשר שתבוא האמונה בו ויפלו תחת היכלת הבלתי-בעל-תכלית.

בנמנעות - בדברים שלא יתכנו. **בהתרתו** - בפתיחתו, בישובו. **נמנעות קיימות בעצמן** - דברים שלא יתכנו מצד עצמם של הדברים. **קטר המרבע** - אלכסון בתוך ריבוע. **שתי נצבות** - זוויות ישרות, סכום כל אחת תשעים מעלות ויחד סכומם מאה שמונים מעלות, וכן סכום זוויות המשולש. **עלה... עלול** - כבורא ונברא. **הנמנעות** - לא אפשריות. **המגניטס** - מגנט. **ויפל** - ויכנס. **היכלת הבלתי-בעל-תכלית** - יכולת ה'.

ביאורים

בפרק זה מפרט רבי יוסף אלבו שישה ענייני אמונה יסודיים. ששת ענייני האמונה הללו אינם עומדים בבסיס האמונה, ולכן אינם נחשבים לא 'כעיקר' ולא 'כשורש', אך הם נגזרים מתוך שלושת העיקרים היסודיים אותם הוא מנה לעיל: האמונה במציאות ה', האמונה בתורת משה והאמונה בשכר ועונש. עתה הוא מפרט ומבאר את ששת העניינים הללו, ומסביר מדוע הם נגזרים משלושת העיקרים.

העניין הראשון הוא האמונה בחידוש העולם. עניין זה נגזר מתוך השורש של האמונה במציאות ה'. האמונה במציאות ה' משמעותה אמונה בכך שה' אינו בעל הגבלה וחסרון, ובכוחו לפעול בכל דרך וצורה שיחפוץ.

אם נדמה לעצמנו שהעולם איננו שחודש, ושגם לפני בריאתו היה חומר ראשון שממנו הוא נברא, משמעות הדבר שה' היה מוגבל בעת בריאת העולם. הרי אם ישנו חומר מסוים שרק על גביו יכול להברא העולם, יוצא שהעולם נברא כתלוי בחומר זה. אפשרות שכזאת סותרת את האמונה במציאות ה' ככוח רוחני עליון ובלתי מוגבל, שיכול לעשות כרצונו בכל עת שיחפוץ בלא שום תלות כלל. על כן, עניין זה הוא פועל יוצא של האמונה במציאות ה'.

העניין השני הוא האמונה שנבואת משה רבנו נכבואה הגבוהה במדרגתה מכל שאר הנבואות. התורה מלמדת אותנו עניין זה במפורש: "ולא קם נביא עוד בישראל פמשה". פסוק זה מלמדנו על העובדה שנבואת משה היא הנבואה הגבוהה ביותר, ושעולם לא היו ולא יהיו נבואות ששוות לה במדרגתן. יסוד זה נגזר מהעיקר השני - האמונה בתורת משה המגיעה מן השמים וכל דבריה אמת.

העניין השלישי הוא האמונה שהתורה לא תשתנה לעולם. כפי שראינו בפרק יד, הרמב"ם מנה עניין זה, שלעולם לא תוחלף התורה, גם כאחד העיקרים וגם כמצוה. לדעת רבי יוסף אלבו, אילו הייתה מצוה כזו, אין למנותה לא כעיקר ולא כשורש. האמונה הזו לדעתו היא השלכה של האמונה בתורה מן השמים. עניין זה יבואר בהרחבה בהמשך הספר [מאמר שלישי פרק יט].

הרחבות

• רצון ה' בבריאת העולם

כפי שטבע הרצון פן חייב שיהיה פועל בעת בלתי-עת. ישנם אנשים הטוענים שהעולם קדמון, שהרי לא ייתכן שהעולם נברא דווקא בזמן מסוים (עת בלתי-עת), מכיוון שאם-כן - מדוע נברא דווקא באותו זמן? כנראה השם יתברך השתנה! לכן, הם טוענים שצריך לומר שהעולם קדמון. רבי יוסף אלבו דוחה את טענתם ואומר שהרצון האלוהי שונה מהרצון האנושי, ושינוי בו אינו מעיד על שינוי בריבונו של עולם או על חסרון.

הבעל שם טוב מרחיב את הדברים: "זה הרצון שעלה ברצונו לברוא את העולם, לא שנתחדש לו זה הרצון בעת בריאת העולם, אלא שכמו שהוא יתברך שמו קדמון - כן רצונו קדמון, ומקדמת דנא היה מייד רצונו לברא את העולם בעת הזה שברא אותו ולא קודם לכן... אלא שכל זה צריך לבוא בעיתו ובזמנו דווקא, כמו שדרך השבת לבוא דווקא אחר ששת ימי החול - כן הוא בענין בריאת העולם..." [פרשת בראשית ב].

פרק עשרים ושלשה

האמונות שראוי להאמינן כל בעל תורת משה, שהן נמשכות לשלשה עקרין שהנחנו, האמונות שראוי להאמינן אף-על-פי שאינן שרשים אליהם, הן שש.

האחת מהן היא חידוש העולם יש-מאין. וזו מבאר מענינה שהיא אמונה כוללת לתורה אלהית בכלל ולתורת משה בפרט; אף-על-פי שאינה שרש אליה ולא עקר, כי כבר תציר תורה אלהית בכלל ותורת משה בפרט מבלי ציור החידוש יש-מאין, כמו שבארנו בפרק שנים-עשר מזה-המאמר. אבל הוא ענף מסתעף מן העקר הראשון, שהוא "מציאות ה'". וזה - פי אחר שבארנו שהוא, יתברך, מסלק מן החסרונות, אם לא היה יכול לברא יש-מאין, יהיה זה חסרון בקוץ; שאין לומר שלא יכל תחת היכולת לברא יש-מאין אלא יש-מיש, פי אחר שיציר מציאותו אצל השכל, כבר אפשר שתבוא האמונה בו ויפול תחת היכולת בלתי-בעל-תכלית; שהרי אף למאמיני הקדמות, הנה הם מודים שהש"י, עם-היותו שכל פשוט, הוא עלת הכל. ואם-כן, החקר הוא עלול ממונו באמצעות השכל הנבדל שהוא עלול ממונו. ואיך יהיה השכל הנבדל עלה למציאות החקר אם אי-אפשר להמצא יש-מאין? אין לה יש-מאין גדול מזה. ואם תאמר שלא יציר שיברא או יפעל בעת-בלתי-עת, ועל-כן יאמרו שהוא מחיב שיהיה העולם קדמון - יש לומר כי זה-הספק אמןם יתחייב לפועל על צד-החיוב אצל לא לפועל על צד-הרצון, כי טבע הרצון פן חייב שיהיה פועל בעת-בלתי-עת, כמו שבאר הרב המורה בפרק שמונה-עשר משני. ואחר שהש"י, להיותו מבחר הפועלים, ראוי שיהיה פועל ברצון ולא בחיוב, כמו שיתבאר במאמר השני [פ"ג], יתחייב, אם-כן, שהוא ראוי שימצא העולם בעת-בלתי-עת, כי זה דבר מחיב ונמשך לטבע הרצון.

והאמונה השנית היא מדרגת נבואת משה רבנו ע"ה, שהיא למעלה ממדרגת כל הנביאים שהיו ושיהיו. וזה, פי אף אם אינה הכרחית לתורה אלהית בכלל ולא לתורת משה בפרט - מכל-מקום, אחר שנגזר בתורה בפרוש: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" [דברים לד, י] - פרושו: שלא קם ולא יקום, להורות על מעלת התורה שנתנה על-ידיו, כמו שגפרש במאמר השלישי [פ"כ], בעזרת ה' - הנה ראוי שיאמינה כל בעל תורת משה. והיא אמונה מסתעפת מ"תורה מן השמים".

והשלישית היא אמונה בשלא תנסח תורת משה ולא תשתנה ולא תומר בזולתה על-ידי שום-נביא. וזאת האמונה, אף-על-פי שאינה הכרחית לתורה אלהית בכלל ולא לתורת משה בפרט, כמו שבארנו [פ"ו], הנה הוא ענף מסתעף משליחות השליח. ועל-כן ראוי שיאמינן אותה כל בעל תורת משה, על-הדרך שנגבאר במאמר השלישי [פ"ט]. בעזרת ה'.

חידוש העולם

נבואת משה רבנו

שלא תשתנה התורה

לשלשה - משלושה. יש-מאין - בריאה שלא קדם לה שום דבר. בקוץ - חסרון אצל הבורא. עלול - ברוא. בעת-בלתי-עת - בזמן בלי שיש מציאות של הזמן. צד-החיוב - הדבר מחויב שיקרה עפ"י כללי הטבע וכדומה. צד-הרצון - הבריאה נבראה מתוך רצון חופשי של הבורא. תומר - תחולף.